

— WOUT TROOST —

HIËRONYMUS VAN BEVERNINGK

TIJDENS HET RAMPJAAR 1672

Hiëronymus van Beverningk tijdens het Rampjaar 1672

Hiëronymus van Beverningk tijdens het Rampjaar 1672

Wout Troost

WALBURGERS

WALBURGERS

Omslagontwerp: Bart van den Tooren

Omslagillustraties: in de achtergrond Adam Frans van de Meulen, Lodewijk XIV trekt bij het Tolhuis bij Lobith de Rijn over, 1672-1690, schilderij, Rijksmuseum Amsterdam; portretten van links naar rechts Caspar Netscher, Willem III, prins van Oranje, ca. 1680-ca. 1684, schilderij, Rijksmuseum Amsterdam, Jan de Baen, Hiëronymus van Beverningk (zie blz. 16) en kopie van Caspar Netscher, Johan de Witt, 1660-1700, schilderij, Rijksmuseum Amsterdam.

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 790 0

e-ISBN 978 94 6249 791 7

NUR 681

© 2021 Wout Troost, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2021 p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoudsopgave

Illustere voorganger: woord vooraf	7
<i>Mr. drs. Pieter Verhoeve, Burgemeester Gouda</i>	
Inleiding	11
I De carrière vóór 1672	15
Lid van de Goudse elite	15
Conflict Holland-Willem II (4 juni 1650-30 juli 1650)	16
De Grote Vergadering (18 januari 1651-21 augustus 1651)	19
Onderhandelaar in Westminster (1653-1654)	22
De Akte van Seclusie (4 mei 1654)	24
Thesaurier-generaal (1657)	27
Van Beverningks ontslag (1665)	28
Onderhandelaar in Kleef (1666)	29
De Vrede van Breda (31 juli 1667)	33
De Devolutieoorlog (mei 1667-mei 1668)	37
De Triple Alliantie tussen de Republiek, Engeland en Zweden (23 januari 1668)	37
Van Beverningk in Aken (april-mei 1668)	40
Missie naar Brussel en Madrid (december 1670-september 1671)	40
II De driehoeksverhouding Van Beverningk-Johan de Witt-Willem III	46
Geen partijen, wel facties	46
Willem III Kind van Staat (1666)	50
De Buat-samenzwering (1667)	51
Het Eeuwig Edict (1667)	54
Willem III Eerste Edele van Zeeland (1668)	58
Willems lidmaatschap van de Raad van State (1670)	59
Willem III kapitein-generaal (1672)	61
III Van de IJssel naar Bodegraven (april 1672-juli 1672)	64
De Republiek in isolement	64
De staat van de Nederlandse defensie	69
De IJssellinie	70
Terugtocht naar Bodegraven	75
De Hollandse Waterlinie	81

IV	De verheffing van Willem III tot stadhouder (juni 1672-juli 1672)	85
	Opstandige burgers	85
	De prins in Gouda	87
	Willem III stadhouder (4 juli 1672)	89
	Onderhandelingen met de Fransen en de Engelsen	91
V	Gouda en de wetsverzetten in de Hollandse steden (juli-september 1672): een Oranjerevolutie?	99
	Ongeregeldheden in Gouda (15-16 juli)	99
	De moord op de gebroeders De Witt (20 augustus 1672)	102
	Van Beverningk ondergedoken	104
	Een nieuwe vroedschap in Gouda	106
	Een Oranjerevolutie?	108
VI	Naar Maastricht en Charleroi (november 1672-december 1672)	110
	Het defensief verdrag met de Duitse keizer (juli 1672)	110
	<i>Rendez-vous</i> met het Brandenburgs-Oostenrijkse leger?	117
	Het mislukte beleg van Charleroi	120
VII	De jaren na 1672	124
	De buitenlandse politiek van Willem III	124
	Start van de Keulse vredehandel (juni 1673)	125
	De Quadruple Alliantie of Haagse Alliantie (augustus 1673)	126
	Militaire ontwikkelingen	129
	De tweede Vrede van Westminster (februari 1674)	130
	Het einde van de Keulse vredehandel (maart 1674)	132
	De Geallieerden delven het onderspit tegen Lodewijk XIV	134
	De Vrede van Nijmegen (10 augustus 1678)	142
	Epiloog	153
	Bibliografie	157
	Register	162

Illustere voorganger: woord vooraf

Uitgesleten stenen in een majestueus gebouw zijn fascinerend. Neem nu het gotische stadhuis van Gouda uit 1450. Wanneer je de trap neemt naar de eerste verdieping, begeef je je in de loop der tijden. Letterlijk ook. Sommige treden zijn zo uitgehold en glad vanwege veelvuldig gebruik, dat je jezelf moet vasthouden aan de leuning wil je uitglijden voorkomen.

Ondertussen staren de eeuwen op je neer. Tientallen burgemeesterportretten hangen in het trapgat. De meeste zijn ooit vakkundig getekend door mr. dr. K.F.O. James. Deze burgemeester was in de Tweede Wereldoorlog tijdelijk advocaat, omdat hij door de Duitse bezetter was ontslagen. Als tijdverdrijf tekende hij zijn voorgangers. Mannen die voor hem het stadhuis als werkplek gebruikten en ongetwijfeld op hun beurt een beetje bijdroegen aan het slijten van de natuurstenen trap.

Topdiplomaat

Een van hen is Hiëronymus van Beverningk. Een Goudse regent met een enorme staat van dienst. Hij was jurist, schepen en burgemeester van zijn geboortestad. Ook daarbuiten viel hij op. De begaafde diplomaat bracht het in 1654 tot thesaurier-generaal van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, een soort minister van Financiën *avant la lettre*. Hij was bevriend met Constantijn Huygens, bruidsjonker bij het huwelijk van Johan de Witt en maakte onderdeel uit van de politieke elite van de Nederlanden in de tijd dat ons land een van de machtigste landen ter wereld was.

De Gouwenaar was politiek actief in een ongemeen spannende en chaotische tijd. Een eeuw met oorlog, oorlog en nog eens oorlog, onder meer met Engeland, met Munster, met Spanje en met Frankrijk. Als toponderhandelaar dealde Van Beverningk met roemruchte personen als Cromwell, Lodewijk XIV en de Spaanse koningin Maria-Anna. De Franse ambassadeur die hem in 1667 meemaakte tijdens de vredeonderhandelingen noteerde in zijn *Mémoires*: 'Van Beverningk is de meest bekwame man die hier is.'

Betrokken en feilbaar

Over hem verscheen echter tot nog toe geen biografie. De Goudse 'poorter' dr. Wout Troost, die eerder onder meer verdienstelijk publiceerde over

stadhouder-koning, Willem III, voorziet met dit boek in een leemte. Het is een genot om te lezen. Over een jongeman die op zijn 31e lid werd van de Goudse vroedschap en gedreven werd door veel persoonlijkheid. Volgens tijdgenoten was hij 'intelligent en ongeduldig'. Op sommige momenten sprak hij met 'te veel vrijheid en voortvarendheid', zeker als hij te diep in het glaasje had gekeken. Hij bleef zeer loyaal aan de publieke zaak. Tot aan zijn dood werd er zelden tevergeefs een beroep op hem gedaan de *res publica* te dienen. Zoals voor veel leiders geldt, was Van Beverningk betrokken, maar niet onfeilbaar.

Aanrader

Voor eenieder die geïnteresseerd is in het diplomatieke leven van de Hollandse Gouden Eeuw is dit boek een aanrader. Gebaseerd op een deugdelijk notenapparaat en eigen historisch onderzoek overstijgt deze monografie het individu Van Beverningk. Het is een overzicht van de geschiedenis van de internationale betrekkingen in de tweede helft van de zeventiende eeuw.

Mooi ook dat het verschijnt aan de vooravond van herdenkingsjaar 2022. Gouda viert haar 750e stadsverjaardag. Tientallen gemeenten geven vorm aan het nog altijd actuele debat over vrede en verdraagzaamheid in het vieren van de geboorte van Nederland, 450 jaar na 1572. In 2022 komt er tevens, terecht, veel aandacht voor 1672. Het jaar waarin de hoofdpersoon van dit boek de jonge stadhouder Willem III bijstond in het Rampjaar.

Vandaag de dag is er opnieuw veel historische belangstelling. Steeds meer vanuit een emancipatoir perspectief. Standbeelden worden omgehaald; straatnaamborden herzien, instanties bieden excuses aan voor gedrag in het verleden en mogelijk blijft de Gouden Koets in het museum. Hoewel begrijpelijk, heb ik er soms ook wel moeite mee. Een Goudse stadsdichter, Ruud Broekhuizen, sprak eens: 'Je kunt de geschiedenis niet herschrijven. Wel opnieuw lezen.' Zo is dat. Zelf pleit ik liever voor gewetensvol terugkijken en opnieuw uitleggen van hetgeen gebeurde dan het wissen ervan. Het wapen van de historicus – wijsheid achteraf – is doorgaans zo beperkt, zo tijdgebonden en zo persoonlijk.

Neem nu Van Beverningk. De man behoorde eerst bij het kamp van De Witt; later adviseerde hij Oranje. Dat kun je laf of opportunistisch vinden. Troost toont echter aan dat zijn positie niet te benijden was en altijd een zekere onafhankelijkheid behield. Dat de man op zoek was naar het algemeen belang, zelfs met gevaar voor eigen leven.

Ontdekking

Op dit punt deed dr. Troost een boeiende ontdekking. In het familiearchief van Van der Dussen – een andere Goudse regentenfamilie – vond de schrijver een brief waaruit bleek dat Van Beverningk vanuit angst voor de entourage van Willem III tijdelijk was ondergedoken. Hij woonde even niet bij zijn vrouw. Waarom toch?

Voor de helderheid: 1672 was een bar jaar. Voor veel Nederlanders was 2020 een rampjaar als gevolg van de coronapandemie. 1672 was voor de toenmalige inwoners van de lage landen zeker zo impactrijk. In een periode van anderhalf jaar gingen – net als nu – scholen, winkels en schouwburgen dicht. En er was bovendien sprake van een *regime change*. De nieuwe politieke elite wilde maar wat graag afrekenen met de oude machthebbers.

Van Beverningk diende jarenlang onder De Witt, die niets van een erfachtelijke positie van de Oranjes moest hebben. In de zomer van het Rampjaar werd deze Dordtenaar door een woedende menigte buiten rechte vermoord. Dit betekende dat er een reële dreiging was dat andere hooggeplaatste regenten, net als de gebroeders De Witt, buitengerechtelijk vermoord zou worden. Niet iedereen beseft – en dat is tegenwoordig niet anders – dat het dragen van politieke verantwoordelijkheid zeer bedreigend kan zijn, ‘tot in den dood.’

Van Beverningk verdween derhalve even uit het openbare leven. Uiteindelijk was de jonge stadhouder – Willem III was 22 – zo verstandig om de ervaren Goudse diplomaat in dienst te nemen en kon hij ook in de jaren na 1672 een beroep doen op zijn vaardigheden. Archiefonderzoek kan leiden tot *Entdeckungsfreude*. En nieuwe inzichten. Waardevol dat onze plaatsgenoot Wout Troost dit boven tafel wist te krijgen.

Trap

Wanneer ik zelf op de trap sta in het stadhuis, mijmer ik weleens over hen die me voorgingen. Mannen van statuur die de stad hebben grootgemaakt. Figuren waar singels en straten naar zijn vernoemd. Mijs, Van Reenen en Van Bergen IJzendoorn. ‘De voormalige burgemeesters van de stad Gouda’ hangt erboven.

Soms kijk ik bevreemd naar de lege spijker waar mogelijk eens mijn tekening zal hangen. Als burgemeester ben je passant. Tijdelijk dienstbaar aan de hele gemeenschap. Maar je kunt je ophalen en laten inspireren door

hen die vóór jou de stad dienden. Zoals Van Beverningk wiens portret – als enige – maar liefst twee keer in dit trappenhuis hangt.

De Franse Pierre Bayle schreef over hem dat de man ‘geboren was om op aarde vrede te maken.’ Fantastisch, niet? Landsbelang boven partijbelang. Van niemand, voor iedereen. Vrede stichten. Daar doen we het voor.

Mr. drs. Pieter Verhoeve
Burgemeester Gouda

Inleiding

In het jaar 2022 mogen we een aantal gebeurtenissen herdenken, die in de geschiedenis van Nederland en Gouda plaatsvonden. Zevenhonderd jaar geleden, in 1272, kreeg de stad waar de Gouwe en de Hollandse IJssel samenvloeien, haar stadsrecht van graaf Floris v.

Vierhonderd jaar eerder, in het 'Rampjaar' 1672, viel Lodewijk XIV de Republiek aan en dreigde haar onder de voet te lopen. De Goudse regent Hiëronymus van Beverningk, over wie niet zoveel bekend is,¹ speelde in 1672 zowel in de Republiek als in Gouda een belangrijke rol. Daarom besteden we in dit boek aandacht aan zijn activiteiten gedurende het Rampjaar. We kunnen de gebeurtenissen in 1672 echter niet zomaar behandelen zonder Van Beverningks levensloop van vóór 1672 onder de loep te nemen. Dat doen we in het eerste hoofdstuk. We volgen hem vooral tijdens zijn diplomatieke activiteiten gedurende het bewind van Johan de Witt (1653-1672).

Een boek dat handelt over Van Beverningk tijdens het Rampjaar moet zeker stilstaan bij de driehoeksverhouding tussen Johan de Witt, Van Beverningk en Willem III. Het tweede hoofdstuk laat zien hoe De Witt en Van Beverningk eerst als trouwe politieke bondgenoten met elkaar samenwerkten, maar dat er vanaf de tweede helft van de jaren '60 een verwijdering tussen beide mannen ontstond. De oorzaak daarvan lag in hun meningsverschil over de rol die Willem III moest gaan spelen in de Republiek. Het gewest Holland had de prins, na de dood van zijn vader in 1650, niet tot diens opvolger benoemd en hem in 1654 zelfs uitgesloten van het ambt van stadhouder. Maar met het ouder worden van de prins werd de vraag of Holland zijn uitsluiting kon handhaven steeds prangender. Van Beverningk wilde, anders dan Johan de Witt, de jonge Willem III wel een functie geven in het Nederlandse staatsbestel. Die tegenstelling tussen de Goudse regent en de raadpensionaris leidde er overigens niet toe dat Van Beverningk zich uit de politiek terugtrok en ambteloos burger werd. Hij bleef zich inzetten voor de Nederlandse zaak, zoals bleek toen hij in 1672 de functie van gedeputeerde te velde op zich nam. Ongetwijfeld wist De Witt inmiddels dat zijn vroegere politieke vriend op de hand van Willem III was.

De hoofdstukken III tot en met VI gaan over Van Beverningks activiteiten in het Rampjaar 1672. Dat begon met de gemeenschappelijke aanval van

¹ Alleen Van Bylandt, *Het diplomatisch beleid*, schreef over zijn diplomatieke activiteiten in de periode 1672-1678. Schotel, *Iets over Hiëronymus van Beverningh*, is geen biografie, hoewel het boek interessante informatie bevat.

Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen op de Republiek. Op zee moest Michiel de Ruyter voorkomen dat de Engels-Franse vloot een landing op de Nederlandse kust uitvoerde, terwijl Van Beverningk als voorzitter van het college van gedeputeerden te velde en de pasbenoemde kapitein-generaal Willem III aan de Gelderse IJssel de verdediging van Nederland tegen de Franse, Munsterse en Keulse troepen ter hand namen (hoofdstuk III). Die verdediging mislukte volledig. Toen Lodewijk XIV bij Tolhuis de Rijn overstak en Turenne het Franse leger de Nederrijn ten westen van Arnhem liet oversteken, dreigde er een omsingeling van het Nederlandse leger en moesten Van Beverningk en Willem III zich ijlings terugtrekken op Bodegraven, van waaruit de inundatie (onderwaterzetting) van Holland georganiseerd werd. Gouda speelde een belangrijke rol bij het in werking stellen van de Hollandse Waterlinie, die de Franse opmars moest stuiten. Bij Gouda kon namelijk water uit de Hollandse IJssel binnengelaten worden dat via de Gouwe het noordelijk gedeelte van de Waterlinie, van Alphen aan den Rijn tot Muiden, moest inunderen. De Goudse regenten stonden niet te trappelen om het water bij de Statensluis binnen te laten, omdat zij bang waren voor overstromingen in Gouda en naaste omgeving. Van Beverningk moest daarom zijn Goudse collega's herhaaldelijk aansporen om hun medewerking aan de inundaties te verlenen.

De roerige zomermaanden van 1672 staan centraal in de hoofdstukken IV en V.

In het vierde hoofdstuk gaan we in op de activiteiten van opstandige burgers in de verschillende Hollandse steden, die leidden tot het herstel van het stadhouderschap van Willem III op 4 juli 1672. De Goudse vroedschap liet de de prins bij zijn bezoek aan de stad, eind juni, weten dat ze zijn verheffing steunde. Daarmee lieten de Goudse regenten, die Johan de Witt tot dan altijd gesteund hadden, hem wel heel snel in de steek! Van Beverningk was aanwezig bij dat bezoek van de prins en stond niet afwijzend tegenover de politieke ommezwaai van zijn confraters. Na de benoeming van Willem III tot stadhouder onderhandelde Van Beverningk als adviseur van de prins met een Engelse delegatie die in Nieuwerbrug de Engelse vredesvoorstellen kwam overhandigen.

Hoofdstuk V begint met het oproer van boeren en opstandige Goudse burgers in juli 1672, terwijl het in de andere Hollandse steden rustig bleef. Zoals we zullen zien, speelde Van Beverningk een niet onbelangrijke rol in het uitbreken van de ongeregelheden in Gouda. De moord op de gebroeders De Witt op 20 augustus 1672 liet Van Beverningk niet onberoerd. Zijn 'officiële' overgang naar het kamp van Willem III maakte hem tot een omstreden politicus. Aanhangers van De Witt beschuldigden Van Beverningk in 1672

van opportunisme door schaamteloos de kant van Willem III te kiezen. Maar ook de burgerij en mensen uit de entourage van Willem III richtten hun pijlen op Van Beverningk en waarschuwden de prins voor de man die zolang het bewind van De Witt had gediend. Zij drongen er bij Willem III op aan niet met hem in zee te gaan.

Van Beverningk werd zó bang dat hem hetzelfde lot zou treffen als de gebroeders De Witt dat hij een tijdje onderdook. Na de moord op Johan en Cornelis de Witt brak opnieuw oproer uit in vele Hollandse steden. In Gouda bleef het dit keer echter stil. Dat weerhield de Goudse regenten er niet van de prins uit te nodigen toch 'de wet' te verzetten, met andere woorden in de Hollandse steden regenten te ontslaan en nieuwe te benoemen. De wetsverzet in Gouda leidde er niet toe dat Van Beverningk zijn lidmaatschap van de vroedschap verloor. Daarvoor genoot hij te veel steun van de nieuwe stadhouder.

Vanaf 4 juli 1672, toen Willem III het stadhouderschap verkregen had, was niet meer Van Beverningk verantwoordelijk voor het optreden van het Nederlandse leger, maar Willem III. Als adviseur van Willem III reisde Van Beverningk met het Nederlandse leger eind 1672 richting Maastricht om samen met Frederik Willem van Brandenburg en keizer Leopold I, met wie de Republiek in 1672 bondgenootschappen had gesloten, actie tegen Frankrijk te ondernemen. Willem III hoopte in het Limburgse contact te maken met een Brandenburgs-Oostenrijks leger, dat de Rijn zou oversteken om samen met de Nederlanders de Franse legers af te snijden van hun thuisbasis (hoofdstuk VI). Dit plan mislukte, waarna Willem III nog een vergeefse poging ondernam Charleroi te heroveren.

Het zevende en afsluitende hoofdstuk gaat over Van Beverningks activiteiten na het Rampjaar. Nog twee keer ging hij als diplomaat aan het werk, nu onder het politiek leiderschap van Willem III. In 1673 reisde hij naar Keulen, waar Zweedse diplomaten van 1673 tot 1674 probeerden een einde te maken aan de Hollandse oorlog. Die poging mislukte, waardoor de strijd nog een aantal jaren voortduurde en pas eindigde met de Vrede van Nijmegen in augustus 1678. Bij het totstandkomen daarvan was Van Beverningk ook nauw betrokken.

In de epiloog blikken we terug op Van Beverningks carrière en evalueren we zijn leven.

Bij het tot stand komen van dit boek heb ik steun gehad van een aantal mensen. 'Archieftijger' Leen Ouweeneel was zo vriendelijk de notulen van de Goudse vroedschap te transcriberen, waardoor ik die niet in het Goudse archief hoefde te raadplegen. Bas Weenink, een natuurkundige met een

grote historische belangstelling, toonde zich bereid mijn manuscript te lezen. Zijn frisse kijk op de materie werkte verhelderend en hield mij scherp. Sander Enderink, als historicus verbonden aan de Stichting Oude Hollandse Waterlinie, behoedde mij met zijn positief kritische instelling voor de nodige historische uitglijders. Burgemeester Verhoeve wil ik bedanken voor zijn voorwoord. Als historicus stelde hij er prijs op mijn tekst te lezen en zelf het voorwoord te schrijven.

I De carrière vóór 1672

Lid van de Goudse elite

Op 25 april 1614 werd Hiëronymus van Beverningk geboren als zoon van Melchior van Beverningk en Sibilla Standert. Melchior van Beverningk was artillerieofficier en had meegedaan aan de belegering van Maastricht door Frederik Hendrik in 1632. Zijn vrouw Sibilla was de dochter van Leonard Standert, die eveneens een militaire functie bekleedde. De familie Van Beverningk had geen lange Goudse stamboom. Jan van Beverningk, de vader van Melchior, was in 1575 met graaf Philips van Hohenlohe uit Duitsland naar Holland getrokken en in dienst getreden bij het Staatse leger. Jan trouwde met een Goudse, de dochter van Dirk Jansz. Lonck.¹

Die Dirk Jansz. Lonck was niet de eerste de beste Gouwenaar. Hij behoorde namelijk tot het Goudse regentenpatriciaat, de kleine elite van regenten die de stedelijke politiek beheerste. Alleen de regenten hadden zitting in de uit veertig leden bestaande Goudse vroedschap. Uit die vroedschap werden vier burgemeesters en zeven schepenen gekozen die belast waren met het bestuur van de stad Gouda. De vroedschap stuurde een voordracht van 22 personen aan de stadhouder, die er dan elf – vier burgemeesters en zeven schepenen – uitkoos. Op 6 januari, op Driekoningen, trad het nieuwe stadsbestuur aan. Het stadsbestuur werd bijgestaan door de pensionaris, een juridisch geschoolde professional, die de stad van advies diende in alle bestuurlijk-technische taken.

Al voor de overgang van Gouda naar Willem van Oranje in 1572 had Dirk Jansz. Lonck als schepen deel uitgemaakt van het Goudse stadsbestuur. Als supporter van de prins overleefde hij de zuivering van de vroedschap op 26 juli 1573 en verkreeg hij het burgemeestersambt,² dat hij ook daarna nog een aantal keren uitoefende. Dankzij het huwelijk van Jan van Beverningk met de dochter van Dirk Jansz. Lonck nestelde de familie Van Beverningk zich in het Goudse patriciaat. Zo werd Hiëronymus na een rechtenstudie in Leiden en een educatieve reis naar Frankrijk in 1645, 31 jaren oud, lid van de vroedschap.³ Een jaar later werd hij schepen, een functie die hij eveneens bekleedde in 1647, 1648, 1650 en 1651.⁴ De jonge politicus had geen broers, wel vijf zusters: Agnes, Atelia, Klara, Maria en Catharina. Deze laatste komen we later in het verhaal nog tegen.

1 Schotel, *Iets over Hiëronymus van Beverningh*, 1-12.

2 Hibben, *Gouda in revolt*, 262.

3 Geselschap, *Alfabetische naamlijst van de vroedschap van Gouda 1559-1795*, 1.

4 Walvis, *Beschrijving der stad Gouda*, 1, 96-97.